ព្រះពុទ្ធអង្គធំរកឃើញនៅអណ្ដូងប្រាសាទបាយ័ន

ប្រាសាទបាយ័ន មានទីតាំងស្ថិតនៅត្រង់ចំណុចកណ្ដាលរាជធានីអង្គរធំ ដែលគេស្គាល់ជាទូទៅថា ជាប្រាសាទរាជ្យរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ (គ.ស.១១៨១ - ១២២០)។ ប្រាសាទនេះ មានរចនាសម្ព័ន្ធស្មុគស្មាញខ្លាំង និងចែកចេញជា ៣ ថ្នាក់សំខាន់ៗ។ ក្នុងនោះ នៅថ្នាក់ខាងលើបង្អស់ត្រង់ចំណុចប្រាង្គកណ្ដាល ដែលជាប្រាង្គមានទំហំធំ និងខ្ពស់ជាងគេ (កម្ពស់ ៤៣ម៉ែត្រពីដី) មានអណ្ដូងដ៏ជ្រៅមួយ (ជម្រៅជិត ១៤ម៉ែត្រ)។ គួរចាប់អារម្មណ៍ នៅក្នុងអណ្ដូងនេះ បុរាណវិទូជនជាតិបារាំង បានធ្វើកំណាយរកឃើញប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គប្រក់នាគដ៏ធំមួយអង្គ ដែលអ្នកប្រវត្តិវិទូមួយចំនួនហៅព្រះពុទ្ធអង្គធំនេះថា "**ជ័យពុទ្ធមហានាថ**"។ តើប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គធំរកឃើញនៅក្នុងអណ្ដូងប្រាសាទបាយ័ន មានប្រវត្តិ និងលក្ខណៈដូចម្ដេចខ្លះ?

នៅថ្ងៃទី១៦ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩៣៣ បុរាណវិទូជនជាតិបារាំងឈ្មោះ George Trouvé បានដឹកនាំក្រុមការងារធ្វើកំណាយនៅក្នុងរណ្ដៅដ៏ជ្រៅមួយដែលរាងបួនជ្រុងស្មើ នៃប្រាង្គកណ្ដាលប្រាសាទបាយ័ន (សព្វថ្ងៃអ្នកស្រុកហៅថា "**អណ្ដូងព្រេង**") ដើម្បីស្វែងយល់ឱ្យបានស៊ីជម្រៅអំពីប្រវត្តិរបស់ប្រាសាទ។ ក្នុងកំណាយនោះ គេជីករហូតដល់ជម្រៅដី ១៤ ម៉ែត្រ ដែលស្មើនឹងកម្រិតដីរាបនៃប្រាសាទ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលជីកដល់ជម្រៅដីត្រឹមតែ ៩ ម៉ែត្រប៉ុណ្ណោះ គេបានប្រទះឃើញបំណែកព្រះពុទ្ធរូបប្រក់នាគដ៏ធំមួយអង្គដែលមានកម្ពស់រហូតដល់ទៅ ៣,៦០ ម៉ែត្រ (តម្កល់នៅលើជើងទម្រមួយដែលមានរាងប្រាំបីជ្រុង) កប់លាយឡំជាមួយព្រះសិរ និងព្រះកាយព្រះពុទ្ធរូបតូចៗជាច្រើនទៀតដែលមានទម្រង់ជាសិល្បៈដើមសម័យអយុធ្យា (សៀម) នៅក្នុងអណ្ដូងជាមួយគ្នា។ អំឡុងពេលរកឃើញនោះ អ្នកស្រាវជ្រាវបានចាត់ទុកព្រះប្រតិមាអង្គនេះ ជាប្រតិមាស្នូលនៃអាណាចក្រខ្មែរនៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ (ចុងស.វ.ទី១២ ដល់ដើមស.វ.ទី១៣)។ លុះក្រោយមក នៅក្នុងខែតុលា ឆ្នាំ១៩៣៣ ប្រតិមាព្រះពុទ្ធប្រក់នាគដ៏ធំនេះបានផ្គុំឡើងវិញទាំងស្រុងនៅខាងមុខទីធ្លាប្រាសាទ។ មកដល់ថ្ងៃទី១៧ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៣៤ បុរាណវិទូនៃសាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស (EFEO) បានថ្វាយព្រះប្រតិមានេះជូនដល់សម្ដេចព្រះករុណា **ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស**។ នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៣៥ ព្រះករុណាបានយាងទៅតម្កល់ និងធ្វើពិធីអភិសេកបដិមានេះសម្រាប់បូជាឡើង

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

AMS
អរិយធម៌ខ្មែរ
KHMER CIVILIZATION

វិញនៅលើខឿនព្រះវិហារវត្តប្រាំពីរល្វែង ដែលស្ថិតនៅប៉ែកឦសានប្រាសាទបាយ័ន ឬនៅខាងជើងព្រលានជល់ដំរី។ ចាប់ពីពេលនោះ ព្រះប្រតិមានេះបានតម្កល់នៅទីនោះមកទល់សព្វថ្ងៃ ពោល គឺមិនបានផ្លាស់ប្ដូរទៅទីណាទៀតនោះឡើយ ហើយគ្រាន់តែប្ដូរពីពេងឈើ មកជាសំណង់បេតុងប្រក់ពីលើប៉ុណ្ណោះ។ ចាប់ពីពេលនោះមក មានសំណួរមួយដែលតែងចោទសួរអំពីព្រះប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គធំនេះថា តើព្រះពុទ្ធរូបនេះ ពិតជាព្រះអាទិទេពដើមនៃប្រាង្គកណ្ដាលប្រាសាទបាយ័នមែន ឬយ៉ាងណា?

ព្រះពុទ្ធរូបអង្គនេះ មានសិល្បៈជាទម្រង់រូបតំណាងដ៏ពេញនិយមបំផុតនាសម័យអង្គរ។ ព្រះអង្គគង់ក្នុងទម្រង់ធ្យានមុទ្រា ពោល គឺការតាំងសមាធិយ៉ាងជ្រាលជ្រៅ ព្រះនេត្របិទទម្លាក់ចុះក្រោម គង់នៅលើនាគក្បាលប្រាំពីរ ហើយក្បាលនាគទាំងនោះងើបឡើងលើធ្វើជាដំបូលប្រក់ការពារព្រះអង្គ។ អ្នកប្រាជ្ញជាច្រើននៅសម័យមុន ដូចជា លោក George Coedès (ឆ្នាំ១៩២៣) និងលោក Pierre Dupont (ឆ្នាំ១៩៥០) បានបកស្រាយតាមបែបនិម្មិតរូបថា ការរចនាព្រះប្រតិមាបែបនេះ គឺជាការសំយោគចូលគ្នារវាងជំនឿដើមរបស់ខ្មែរលើការគោរពនាគ និងព្រះពុទ្ធសក្យមុនីដែលត្រូវបានការពារដោយនាគមុចលិន្ទ ក្នុងអំឡុងពេលដែលព្រះពុទ្ធត្រាស់ដឹង នៃព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ។ ប៉ុន្តែ អ្នកស្រាវជ្រាវជំនាន់ក្រោយជាច្រើនទៀតយល់ឃើញថា ព្រះប្រតិមានេះមិនជាប់ពាក់ព័នជាមួយព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទនោះឡើយ ពោល គឺជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន ឬវជ្រយាន។ ជាក់ស្ដែង ដូចជា លោក Peter D. Sharrock គិតថា ព្រះពុទ្ធប្រក់នាគនៅសម័យបុរាណមួយចំនួន អាចជារូបតំណាងនៃព្រះពុទ្ធអមិតាភៈ ដែលប្រតិស្ឋាននៅស្ថានសួគ៌ខាងលិចឈ្មោះថា “**សុខាវតី**”។ ក្រៅអំពីនេះ ព្រះពុទ្ធអង្គដ៏ធំនេះ ក៏ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជា “**ពុទ្ធរាជ**” តាមបែបព្រះពុទ្ធសាសនា ជំនួសឱ្យ “**ទេវរាជ**” នៃព្រហ្មញ្ញសាសនា (ព្រះសិវ ឬវិស្ណុ)។ ក្នុងនោះ លោក George Coedès (ឆ្នាំ១៩៤៨, ១៩៤៨) យល់ឃើញថា ព្រះពុទ្ធរូបរកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន គឺជារូបនិម្មិតរូបនៃការលើកតម្កើងព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ឱ្យក្លាយទៅជាទេព ហើយព្រះប្រតិមានេះ គឺជាការប្រមូលផ្ដុំនូវរាល់ព្រះប្រតិមាទាំងឡាយដែលមានរៀបរាប់ព្រះនាមនៅក្នុងថែវជាន់ខាងក្រោមនៃប្រាសាទបាយ័ន។ អ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះទៀត រួមមានដូចជា លោក Paul Mus (ឆ្នាំ១៩៦២) និងលោក Bernard Phillipe Groslier រួមជាមួយលោក Jacques Dumarçay (ឆ្នាំ១៩៧៣) បានព្យាយាមបកស្រាយព្រះពុទ្ធរូបនេះតាមបែបជំនឿខាងវិញ្ញាណនៅអង្គរ ដោយជឿ

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

ថា ព្រះពុទ្ធរូបរកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ននេះ គឺជានិម្មិតរូបនៃព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ក្នុងតួនាទីជា **"អ្នកតាធំ"** នៃអាណាចក្រខ្មែរ ដែលបង្ហាញអំពីអំណាចរបស់ព្រះអង្គតាមរយៈការប្រមូលផ្ដុំ "អ្នកតាម្ចាស់ទឹកម្ចាស់ដី" ឱ្យមកស្ថិតនៅក្រោមព្រះបាទ (ជើង) របស់ទ្រង់។ ទោះជាមានការបកស្រាយពីសំណាក់អ្នកស្រាវជ្រាវជាច្រើនយ៉ាងណាក៏ដោយ គ្មានសិលាចារឹកណាមួយនៅប្រាសាទបាយ័ន ឬប្រាសាទផ្សេងទៀតនៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ដែលបានកត់ត្រាអំពីព្រះពុទ្ធរូបនេះឡើយ ហើយសូម្បីតែព្រះនាម **"ជ័យពុទ្ធមហានាថ"** ដែលមានកត់ត្រានៅក្នុងសិលាចារឹកប្រាសាទព្រះខ័ន ក៏មិនប្រាកដថាជាព្រះនាមដើមរបស់ព្រះពុទ្ធរូបរកឃើញនៅក្នុងអណ្ដូងនៃប្រាង្គកណ្ដាលប្រាសាទបាយ័ននេះឡើយ។

ការសិក្សាបែបវិទ្យាសាស្ត្រមួយថ្មីរបស់លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ ២០១៣) បានសន្និដ្ឋានថា ព្រះពុទ្ធអង្គធំនេះ ទំនងសង់ឡើងនៅចុងស.វ.ទី១២ (រចនាបថបាយ័ន) នៅអំឡុងពេលដែលព្រះពុទ្ធប្រក់នាគគឺជាទេពដ៏លេចធ្លោបំផុត ហើយព្រះពុទ្ធអង្គនេះបង្ហាញពីព្រះភក្ត្របែបអាថ៌កំបាំង និងស្នាមញញឹមនៃសម័យអង្គរ។ ព្រះភក្ត្រ រូបរាង អវយៈ សាច់ដុំ និងកាយវិការ គឺស្រដៀងគ្នាទៅនឹងរូបសំណាកដែលគេជឿថាជាព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ *(រកឃើញនៅអង្គរធំ, ប្រាសាទបាកាន្ត, ប្រាសាទភិមាយ)*។ ព្រះពុទ្ធអង្គរកឃើញនៅបាយ័ន គឺបង្ហាញអំពីការសមាធិតាមរយៈព្រះនេត្រដែលបិទពាក់កណ្ដាល ពោល គឺជានិម្មិតរូបដាស់តឿនដល់វិញ្ញាណនៃសេចក្ដីមេត្តាករុណា និងជាទម្រង់លក្ខណៈពិសេសនៃសិល្បៈខ្មែររចនាបថបាយ័ន។ ចំណែក ព្រះកេសា គឺមានរូបគូទខ្យងតូចៗដែលឆ្លាក់ជាក្បាច់រាក់ៗ ស្រដៀងព្រះពុទ្ធរូបកាលពីសម័យមុនក្នុងរចនាបថបាភួន។ ព្រះកាណ៌វែង យារធ្លាក់ទៅដល់ព្រះកាយ រីឯគ្រឿងអលង្ការ និងសម្លៀកបំពាក់រចនាឡើងក្នុងទម្រង់បែបសាមញ្ញ ដោយមានស្បង់ចីវរតភ្ជាប់ពីព្រះហស្តឆ្វេងទៅព្រះកាយ។ ប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គនេះ មានលក្ខណៈខុសប្លែកពីគេត្រង់ថាមានទំហំធំសម្បើម និងឆ្លាក់ពីថ្មភក់ពណ៌សដ៏ចម្លែក ដែលកាលពីដំបូងឡើយ លោក Trouvé យល់ច្រឡំថាជាថ្មក្រានីត។

ដើម្បីបកស្រាយថា តើព្រះប្រតិមានេះពិតជាមានទីតាំងនៅប្រាង្គកណ្ដាលនៃប្រាសាទបាយ័នមែនឬមិនមែននោះ លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ២០១៣) បានសិក្សា និងបកស្រាយតាមរយៈការផ្ទៀងផ្ទាត់ជាមួយសិលាចារឹកប្រាសាទព្រះខ័ន ដែលរៀបរាប់អំពីពិធីបុណ្យប្រចាំឆ្នាំ។ ពិធីបុណ្យនោះ គេបានរំឭកដល់ទេពសំខាន់ៗជាច្រើននៅជុំវិញអាណាចក្រខ្មែរ

ដូចជា នៅប្រាសាទវត្តនគរ ប្រាសាទតាព្រហ្ម ប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារ និងប្រាសាទភិមាយ។ ប៉ុន្តែ គួរឱ្យចម្លែក គេមិនបានរៀបរាប់រំឭកដល់ព្រះពុទ្ធរូបនៅប្រាសាទបាយ័នអង្គនេះឡើយ។ ដូច្នេះ គេអាចពិចារណាថា មូលហេតុដែលគេមិនរំឭកដល់ព្រះពុទ្ធអង្គនៅប្រាសាទបាយ័នដូច្នេះ ប្រហែលមកពីសិលាចារឹកនេះចារឡើងមុនពេលអភិសេកព្រះពុទ្ធអង្គនេះ។ បន្ថែមពីនេះ តាមរយៈទំហំដ៏ធំ និងទម្ងន់ដ៏ធ្ងន់ (១៥តោន) របស់ព្រះពុទ្ធអង្គធំនេះ គឺច្បាស់ណាស់ថា ដើម្បីដំឡើងព្រះពុទ្ធអង្គនេះដាក់តម្កល់នៅក្នុងប្រាសាទបាន លុះត្រាតែមានការរៀបចំផែនការយ៉ាងហ្មត់ចត់។ ក្នុងករណីនេះ ដោយសារតែព្រះពុទ្ធអង្គនេះមានកម្ពស់ខ្ពស់ជាង និងទទឹងធំជាង ខ្លោងទ្វារនៃប្រាង្គកណ្តាលប្រាសាទបាយ័ន នាំឱ្យលោក Claude Jacques (ឆ្នាំ១៩៩៩) និងលោក Oliver Cunin (ឆ្នាំ២០០៧) យល់ឃើញថា គេបានតម្កល់ព្រះពុទ្ធរូបនេះតាំងពីមុនកសាងប្រាង្គកណ្តាលប្រាសាទបាយ័ន្តមកម្ល៉េះ ដោយសារតែគេរកឃើញថា នៅទីនោះមានរចនាសម្ព័ន្ធបណ្តោះអាសន្នចាំបាច់ដើម្បីការពារព្រះប្រតិមាអង្គនេះ។ គំនិតគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មួយរបស់លោក Jacques (ឆ្នាំ២០០៧) បានគិតថា នៅពេលមានចលនាប្រឆាំងនឹងព្រះប្រតិមានៃព្រះពុទ្ធសាសនាបន្ទាប់ពីរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ប្រហែលគេបានយករូបសំណាកព្រះហរិហរមកជំនួសកន្លែងព្រះពុទ្ធអង្គនេះ ដោយយោងទៅលើសិលាចារឹកនៅក្នុងប្រាង្គជាប់ៗគ្នាមានរំឭកដល់ព្រះនាងបរ្វតី និងព្រះនាងធរណី ដែលជាមហេសីរបស់ព្រះសិវ និងព្រះវិស្ណុ។ ប៉ុន្តែ លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ២០១៣) ជឿថា សម្មតិកម្មនេះទំនងមិនត្រឹមត្រូវឡើយ ព្រោះយ៉ាងហោចណាស់គេបានគោរពប្រណិប័តន៍ចំពោះព្រះពុទ្ធអង្គនេះរហូតដល់ស.វ.ទី១៥។ ដោយឡែក លោក Dumarçay (ឆ្នាំ១៩៩៦) បង្ហាញទស្សនៈដ៏ត្រឹមត្រូវមួយថា ដើម្បីសែងប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គនេះយកទៅតម្កល់ក្នុងប្រាង្គកណ្តាលប្រាសាទបាយ័នបាន គេត្រូវសែងផ្តៀងបណ្តោយរូប ដូចដែលពេលលោក Trouvé បានសែងយកចេញពីក្នុងរណ្តៅកំណាយដូច្នោះដែរ ហើយលោកគិតថា គេបានសង់បញ្ចប់ជាស្ថាពរ និងធ្វើពិធីបុណ្យឆ្លងព្រះពុទ្ធរូបអង្គនេះ (បើកព្រះនេត្រ) នៅពេលបញ្ចប់ការសាងសង់។ តាមរយៈការលើកឡើងដូច្នេះ លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ២០១៣) យល់ឃើញថា ប្រសិនបើគេសែងព្រះពុទ្ធអង្គនេះដោយការសែងផ្តៀងបណ្តោយរូប យកទៅតម្កល់ក្នុងប្រាសាទមែននោះ គឺមិនមានភស្តុតាងរឹងមាំណាមួយដែលអាចបញ្ជាក់ថា ព្រះពុទ្ធអង្គនេះ គឺជាព្រះប្រតិមាដើមរបស់ប្រាសាទបាយ័នតាំងពីដំបូងមកនោះឡើយ ព្រោះគេអាចនឹងដឹកជញ្ជូនរូបនេះចូល និងចេញតាម

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

ទ្វារខាងកើត ឬខាងលិចនៃប្រាង្គកណ្ដាលពីកន្លែងណាមួយ នៅក្នុងពេលណាមួយនៅសម័យក្រោយក៏អាចថាបាន។

ចំណុចគួរកត់សម្គាល់ជាពិសេសមួយទៀតនោះ ព្រះពុទ្ធរូបនេះតម្កល់នៅលើបល្ល័ង្កដែលមានរាងប្រាំបីជ្រុង ខុសប្លែកពីព្រះពុទ្ធរូបផ្សេងទៀតនៅសម័យអង្គរដែលជាទូទៅតម្កល់លើបល្ល័ង្ករាងបួនជ្រុងស្មើ ឬបួនជ្រុងទ្រវែង។ ម្ល៉ោះហើយ លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ ២០១៣) យល់ឃើញថា បល្ល័ង្ករាងប្រាំបីជ្រុងដែលធ្វើអំពីថ្មភក់ជាច្រើនដុំផ្គុំចូលគ្នានេះ គឺធ្វើឡើងនៅសម័យក្រោយ រវាងស.វ.ទី១៥។ ប្រសិនបើពិនិត្យពីផ្នែកខាងក្រោមមកខាងលើ បល្ល័ង្កព្រះពុទ្ធអង្គនេះមានថ្មភក់ចំនួន ៦ ជាន់ គឺរាងប្រាំបីជ្រុងចំនួន៤ជាន់ និងរាងមូលចំនួន២ជាន់។ ជាន់ប្រាំបីជ្រុងនីមួយៗមានថ្មចំនួន ៨ ដុំ ហើយដុំនីមួយៗត្រូវបានកែច្នៃឡើងវិញ ដើម្បីឱ្យត្រូវគ្នាជាមួយនឹងដុំថ្មផ្សេងទៀត ដែលដុំថ្មទាំងនោះរៀបចំឡើងឱ្យផ្ទៃម្ខាងមានទំហំប្រហែល ៤/៥ និងផ្ទៃម្ខាងទៀតមានទំហំ ១/៥។ បើពិនិត្យមើលរូបរាងបល្ល័ង្ករាងប្រាំបីជ្រុងនេះ គឺមានលក្ខណៈស្រដៀងស្តូបគោកធ្លក (ខាងលិចបាយ័ន) និងវត្តព្រះងោក (ប៉ែកពាយព្យបាយ័ន)។ កាលបរិច្ឆេទស្តូបទាំងនេះមិនសូវច្បាស់លាស់នោះទេ តែទំនងស្ថិតនៅស.វ.ទី១៥ ឬក្រោយបន្តិច ដែលស្របទៅនឹងខឿនព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទដទៃទៀតនៅអង្គរ។ ម្ល៉ោះហើយ បល្ល័ង្ករាងប្រាំបីជ្រុងដែលយកមកពិចារណានេះអាចត្រូវបានគេកែប្រែម្ដងទៀត មុននឹងបោះចូលអណ្ដូងព្រេង នៅរវាងស.វ.ទី១៥ ឬ១៦។ ម្ល៉ោះហើយ ទ្រឹស្ដីចាស់ៗដែលជឿថា បន្ទាប់ពីព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧សោយទិវង្គត ពួកប្រតិកិរិយាព្រហ្មញ្ញសាសនា (សិវនិយម) បានវាយកម្ទេចព្រះពុទ្ធរូបអង្គធំនេះជាបំណែកតូចៗ ហើយបោះចូលទៅក្នុងអណ្ដូងព្រេងដើម្បីលុបបំបាត់ដានព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាននោះ គឺហាក់ដូចជានៅមានភាពមន្ទិលនៅឡើយ។ ដ្បិត បើយោងទៅលើបល្ល័ង្ករាងប្រាំបីជ្រុងដូចបានរៀបរាប់ខាងលើ និងកស្តុតាងនៃការរកឃើញព្រះសិរព្រះពុទ្ធរូបតូចៗរចនាបថអយុធ្យាប្រមាណ ៤០ អង្គ (អំឡុងពេលដែលអយុធ្យាកាន់កាប់អង្គរនៅស.វ.ទី១៥) នៅក្នុងរណ្ដៅជាមួយព្រះពុទ្ធរូបអង្គធំនេះ គឺគេអាចសន្និដ្ឋានថា ព្រះពុទ្ធអង្គធំដែលរកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ននេះ មិនត្រូវបានគេបំផ្លាញចោលនៅក្នុងស.វ.ទី១៣នោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ មនុស្សខ្មែរបានបន្តគោរពប្រណិប័តន៍ព្រះពុទ្ធអង្គនេះយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួនរហូតដល់រវាងស.វ.ទី១៥ ឬ១៦ ហើយការដែលប្រតិមានេះត្រូវបានគេវាយបំបែកបោះចូលក្នុងអណ្ដូងព្រេងនោះ លោក Martine Polkinghorne និងសហការី (ឆ្នាំ២០១៣) សន្និដ្ឋានថា

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

អាចកើតឡើងដោយសារក្រុមចោរជីកកកាយរកវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនៅរវាងស.វ.ទី១៨។ បន្ថែមអំពីនេះ ព្រះប្រតិមាព្រះពុទ្ធអង្គធំនេះ ត្រូវបានគេជួសជុលឡើងវិញនៅស.វ.ទី១៦ (សម័យលង្វែក) ដែលស្របទៅនឹងការជួសជុលប្រាសាទ ឬពុទ្ធប្រតិមាផ្សេងៗទៀតនៅប្រាសាទអង្គរវត្ត និងប្រាសាទភ្នំបាខែងដែរ។ ប្រសិនបើប្រតិមានេះ ធ្លាប់មានគេវាយកម្ទេចនិងកប់ចោលតាំងពីស.វ.ទី១៣មែននោះ ម្ល៉េះនៅស.វ.ទី១៦ គេមិនអាចរកបំណែកមកជួសជុលព្រះពុទ្ធអង្គនេះឡើងវិញបានឡើយ។ ការជួសជុលឡើងវិញនៅស.វ.ទី១៦នេះ បញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា ទោះបីជាអាណាចក្រខ្មែរផ្លាស់ប្តូររាជធានីអង្គរក៏ដោយ ក៏ពុទ្ធប្រតិមានៅប្រាសាទបាយ័ននេះ នៅតែមានសារៈសំខាន់សម្រាប់ពុទ្ធសាសនិកដដែល។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បើទោះបីជាដើមឡើយព្រះប្រតិមានេះ ជាព្រះពុទ្ធអង្គនៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានក៏ដោយ ប៉ុន្តែ នៅតែបន្តដើរតួនាទីជា "ព្រះពុទ្ធស្ទូល" សម្រាប់ពុទ្ធសាសនិកនិកាយថេរវាទនៅសម័យក្រោយអង្គរដដែល។

សរុបជារួមមក ព្រះពុទ្ធអង្គធំប្រក់នាគ ឬ «ជ័យពុទ្ធមហានាថ» ដែលរកឃើញក្នុងអណ្តូងប្រាសាទបាយ័នកាលពីឆ្នាំ១៩៣៣ គឺជាប្រតិមាស្ទូលដ៏វិសេសវិសាលនៃសម័យអង្គរ។ ទោះបីជាមានទស្សនៈជាច្រើនជុំវិញអត្ថន័យនិម្មិតរូប និងប្រវត្តិកសាងក្តី ការសិក្សាថ្មីៗបានបង្ហាញថា ព្រះពុទ្ធរូបនេះ មិនធ្លាប់មានគេបំផ្លាញចោលនៅក្នុងស.វ.ទី១៣ ដោយសារជម្លោះសាសនាឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ ប្រជាជនខ្មែរបានបន្តគោរពបូជាយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួនរហូតដល់ស.វ.ទី១៥-១៦ ហើយថែមទាំងទទួលបានការជួសជុលឡើងវិញក្នុងសម័យលង្វែកទៀតផង។ ចំណែកការបែកបាក់ធ្លាក់ចូលអណ្តូងព្រេង អ្នកស្រាវជ្រាវបានសន្និដ្ឋានទំនងជាបណ្តាលមកពីក្រុមចោរជីកកកាយក្នុងស.វ.ទី១៨។ បច្ចុប្បន្ន ព្រះប្រតិមាដ៏ធំនេះត្រូវបានតម្កល់នៅខឿនព្រះវិហារវត្តប្រាំពីរល្វែង ដោយនៅតែបន្តតួនាទីជា «ព្រះពុទ្ធស្ទូល» ដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិសម្រាប់ពុទ្ធសាសនិកថេរវាទតាំងពីសម័យក្រោយអង្គររហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ។

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

បញ្ជីឯកសារពិគ្រោះ

អ៊ឹម សុខរិទ្ធី "ជ័យពុទ្ធមហានាថ", អត្ថបទចុះផ្សាយនៅក្នុង *យសោធរ*, តាមរយៈតំណភ្ជាប់ http://www.yosothor.org/publications/khmer-renaissance/chapter-four/chey-puth-moha-neath.html

Cœdès, G. 1934 'La destination du Bayon', *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient (BEFEO)*, 34, pp. 445–451.

Cœdès, G. 1943. *Pour mieux comprendre Angkor*. Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi.

Cœdès, G. 1944. *Histoire ancienne des États hindouisés d'Extrême-Orient*. Hanoi: Imprimerie d'Extrême-Orient.

Dumarçay, J. 1973 *Le Bayon: Histoire architecturale du temple*. Paris: EFEO.

Polkinghorne, M., Pottier, C. and Fischer, C. 2013 'One Buddha Can Hide Another', *Journal Asiatique*, 301(2), pp. 575–624.

Sharrock, P.D., 2007 The mystery of the face towers. In: *J. Clark, ed. Bayon: New Perspectives.* Bangkok: River Books, pp. 230-81.

Trouvé, G. 1933 'Compte rendu, séance du 25 août 1933', *Journal Asiatique*, 223, pp. 24–25.

Woodward, H. (1981) Tantric Buddhism at Angkor Thom. *Ars Orientalis*, 12, pp. 57-67.

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

រូបលេខ១៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន រូបថតឆ្នាំ ១៩៣៣

(ប្រភព៖ EFEO Collection)

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

រូបលេខ២៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន រូបថតឆ្នាំ ១៩៣៣

(ប្រភព៖ EFEO Collection)

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

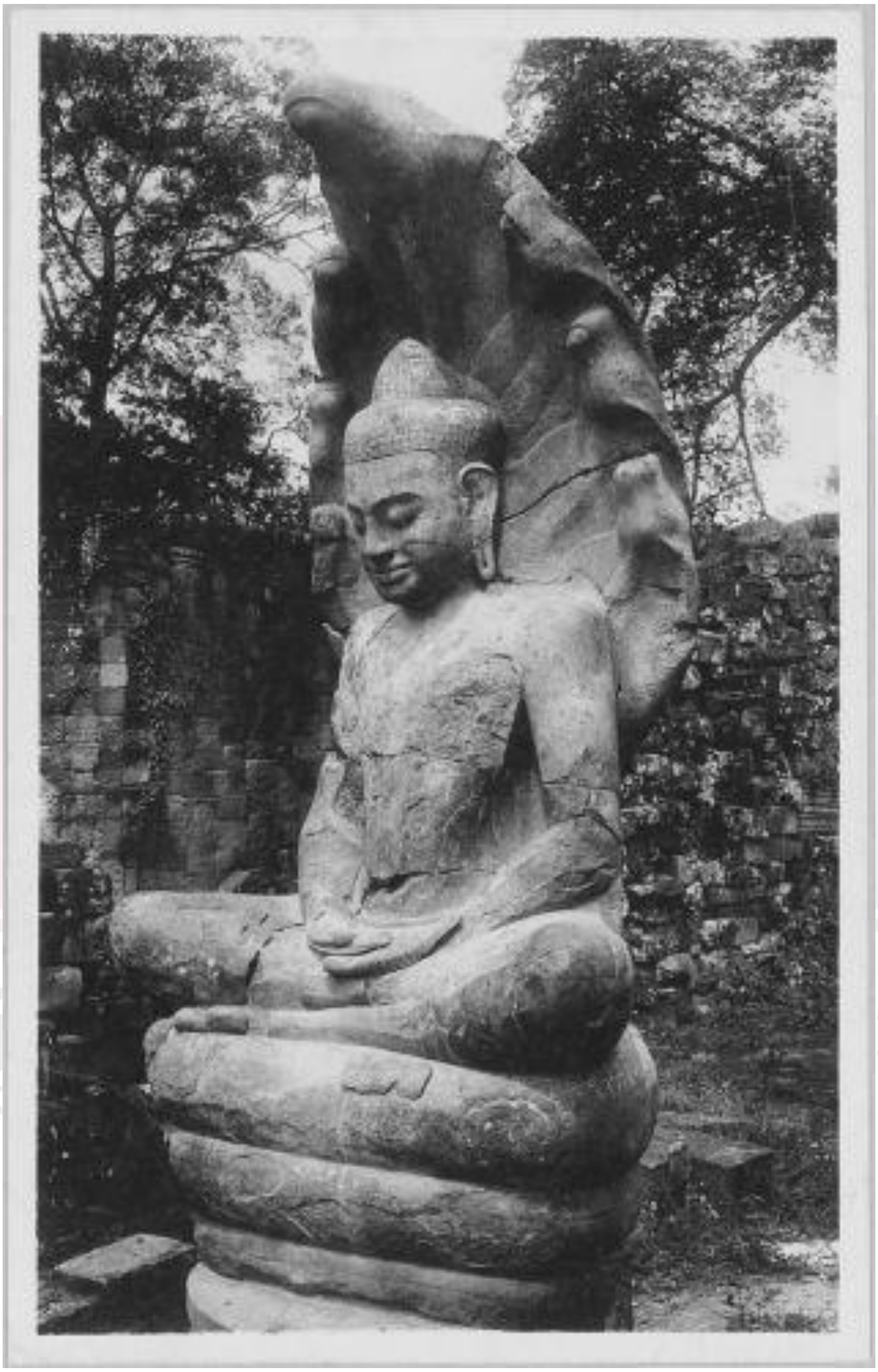

រូបលេខ៣៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន រូបថតឆ្នាំ ១៩៣៣

(ប្រភព៖ EFEO Collection)

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

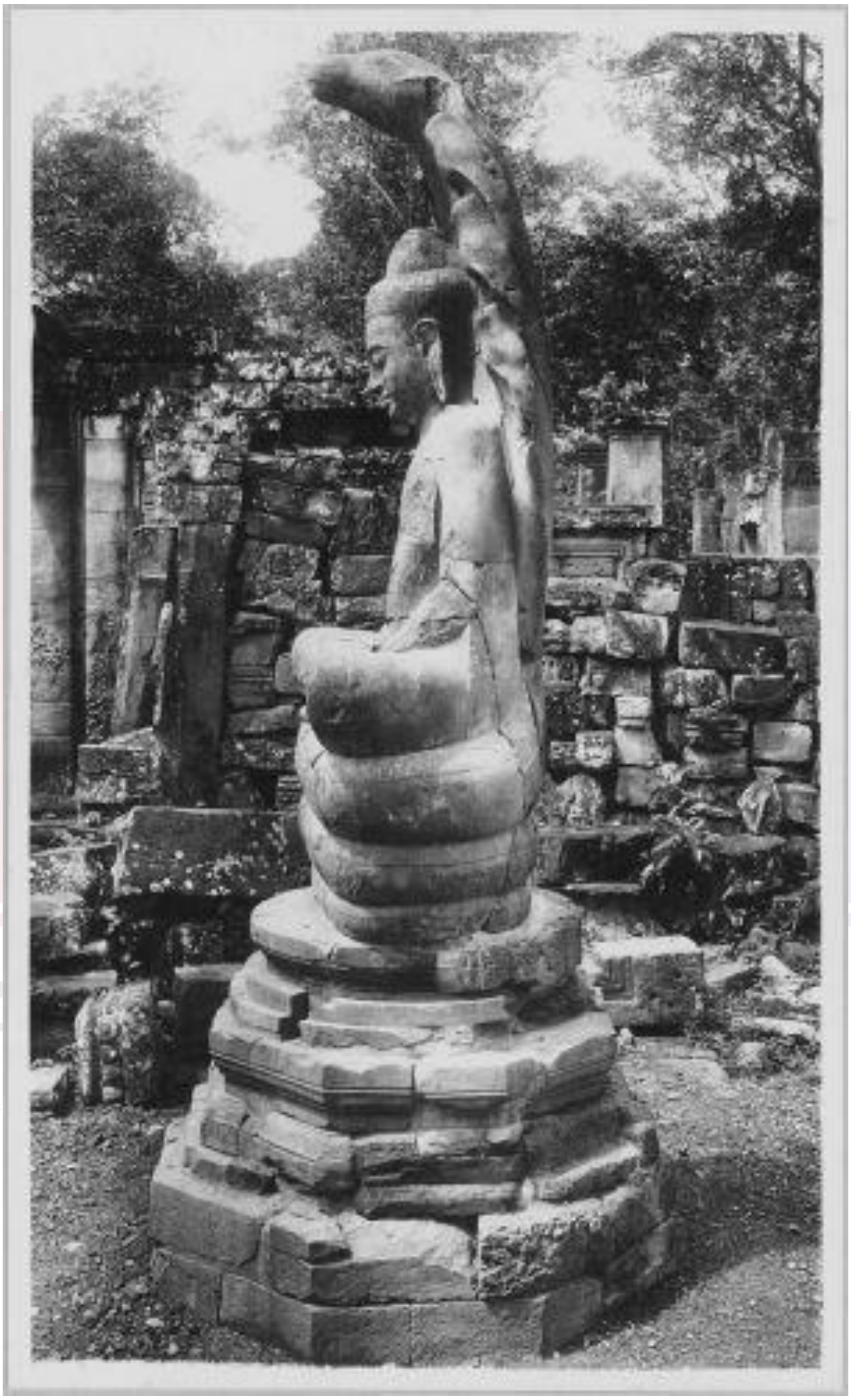

រូបលេខ៤៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន រូបថតឆ្នាំ ១៩៣៣

(ប្រភព៖ EFEO Collection)

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

រូបលេខ២៥៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន ទិដ្ឋភាពបច្ចុប្បន្ន

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

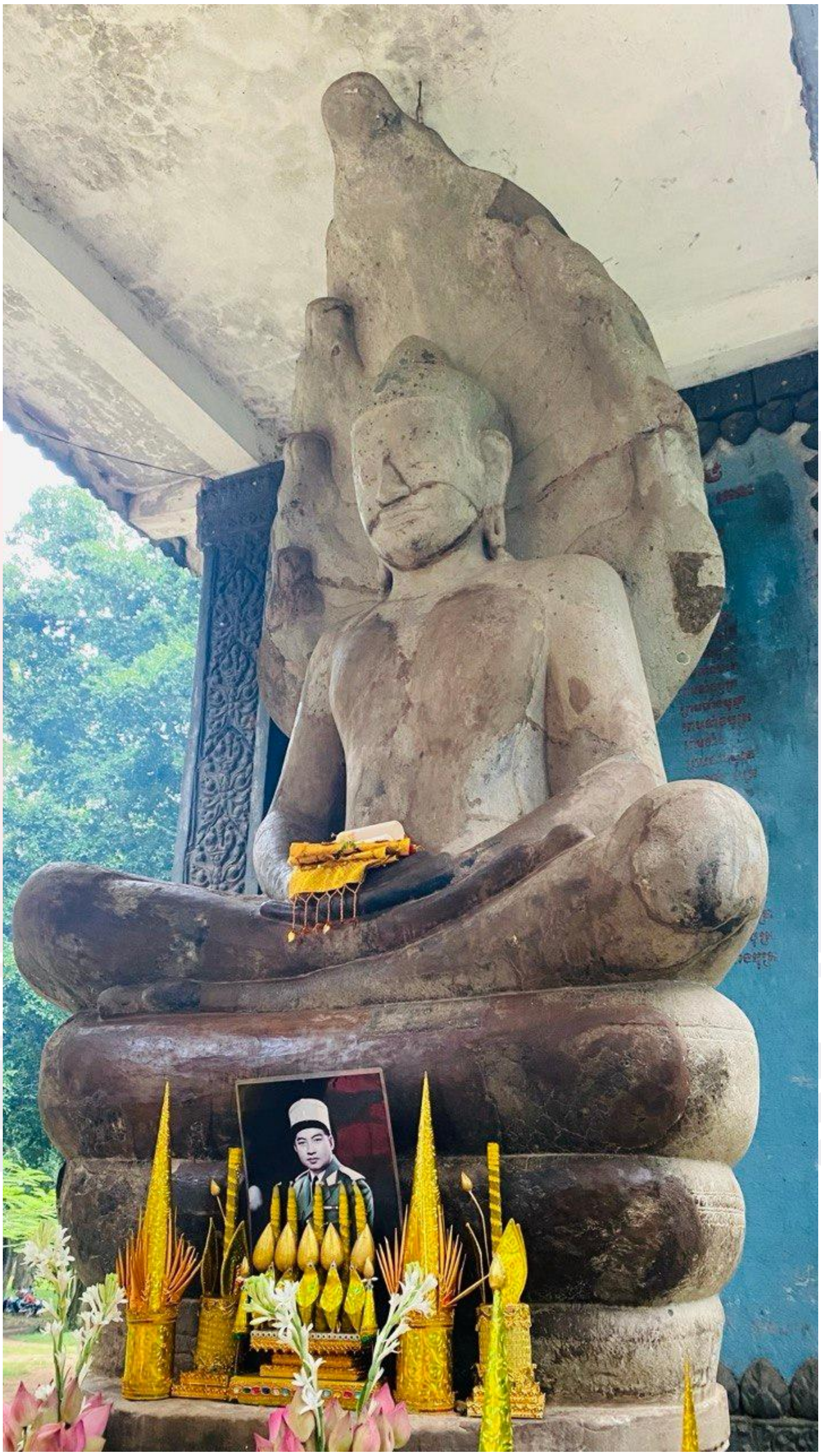

រូបលេខ៦៖ ប្រតិមាព្រះអង្គធំ រកឃើញនៅប្រាសាទបាយ័ន ទិដ្ឋភាពបច្ចុប្បន្ន

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី